DOI: 10.33498/louu-2026-02-163

Олександр Ободовський

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
Національного університету
"Одеська юридична академія"
(Одеса, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-7402-0472
Obodovsky.O@gmail.com

УДК 343.234:344.13(477)

ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ВІЙСЬКОВІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Анотація. Військові кримінальні правопорушення підривають бойову готовність та боєздатність Збройних Сил України. Ці правопорушення вчиняються не тільки в умовах воєнного стану, але саме вчинення їх в умовах воєнного стану може призвести до найбільш тяжких наслідків.

В умовах воєнного стану в Україні вчиняється багато військових кримінальних правопорушень, їх кількість з кожним роком збільшується. Це негативно відбивається на бойовій готовності та боєздатності Збройних Сил України. Водночас призначення особі, яка вчинила військове кримінальне правопорушення, покарання у виді позбавлення волі, що відбуватиметься реально, не дасть змоги їй продовжити проходження військової служби. Для того, щоб надати особі можливість проходити військову службу і далі, був передбачений спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності.

Мета статті – визначити, яким мало б бути звільнення від кримінальної відповідальності осіб, що вчинили військові кримінальні правопорушення, для найкращого досягнення цілей кримінально-правового регулювання.

Звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які під час дії воєнного стану вперше вчинили військові кримінальні правопорушення, є диспозитивним видом звільнення, і це заслуговує на підтримку. Водночас ефективність такого звільнення можна було б підвищити шляхом перетворення його на умовний вид. Передумовою цього спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності є вчинення під час дії воєнного стану лише самовільного залишення військової частини або місця служби та дезертирства. Проте у низці випадків доцільним було б звільнення від відповідальності також осіб, які вчинили інші військові кримінальні правопорушення. Для звільнення від кримінальної відповідальності обов'язковою є наявність письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи). Необхідності у тому, щоб зберігати таку вимогу надалі, немає.

Ключові слова: військові кримінальні правопорушення; бойова готовність та боєздатність Збройних Сил України; звільнення від кримінальної відповідальності; передумова звільнення від кримінальної відповідальності; позитивна посткримінальна поведінка.

© Олександр Ободовський, 2026

Порушення встановленого порядку несення військової служби можуть бути допущені і в умовах мирного часу, і в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, і в умовах воєнного стану. Будь-яке таке порушення підриває або принаймні може підірвати бойову готовність та боєздатність військового підрозділу, військової частини, а отже, відбивається на бойовій готовності та боєздатності Збройних Сил України загалом.

Тяжкість шкоди, заподіяної чи такої, що може бути заподіяна, бойовій готовності та боєздатності Збройних Сил України внаслідок порушень порядку несення військової служби, залежить від багатьох обставин. У зв'язку з цим деякі такі порушення є військовими адміністративними правопорушеннями, тоді як інші – правопорушеннями військовими кримінальними.

Зниження бойової готовності та боєздатності Збройних Сил України є вкрай небажаним навіть у мирний час. Але ще більш небажаним буде воно в умовах воєнного стану, який тому і вводиться, що наявна збройна агресія чи загроза нападу, небезпека державній незалежності України, її територіальній цілісності[1]. Водночас кількість військових кримінальних правопорушень, які вчиняються в Україні в умовах воєнного стану, є великою і з кожним роком збільшується. Відповідна інформація подана у *таблиці 1.*

Таблиця 1

Кількість військових кримінальних правопорушень, зареєстрованих у 2013, 2021, 2022, 2023, 2024 рр. і протягом січня – жовтня 2025 р.[2]

Рік	2013	2021	2022	2023	2024	Січень – жовтень 2025
Кількість військових кримінальних правопорушень	369	3 037	13 766	28 666	93 900	186 986
Всього кримінальних правопорушень	563 560	321 443	362 636	475 595	492 479	524 552
Частка військових кримінальних правопорушень у відсотках (%)	0,065	0,945	3,796	6,027	19,067	35,647

[1] Використано визначення *воєнного стану*, закріплене у ст. 1 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" від 12 травня 2015 р. № 389-VIII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 26.10.2025).

[2] При підготовці *таблиці 1* використані статистичні дані Генеральної прокуратури України та Офісу Генерального прокурора, а саме: Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2013 р. <https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=185282> (дата звернення 31.10.2025); Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2021 р. <https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=215627> (дата звернення 31.10.2025); Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2022 р. <https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225262> (дата звернення 31.10.2025); Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2023 р. <https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=241804> (дата звернення 31.10.2025); Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2024 р. <https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=260042> (дата звернення 31.10.2025); Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – жовтень 2025 р. <https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=276019> (дата звернення 08.12.2025).

pravoua.com.ua

Як бачимо з даних *таблиці 1*, кількість військових кримінальних правопорушень, зареєстрованих протягом 2024 р., наблизилася до 100 тисяч, а за неповний 2025 р. – до 200 тисяч. Також бачимо, що частка військових кримінальних правопорушень серед загальної кількості облікованих кримінальних правопорушень з кожним роком суттєво зростає, і в січні – жовтні 2025 р. перевищила третину від кількості кримінальних правопорушень, зареєстрованих в Україні за той самий період.

Держава зацікавлена в тому, щоб бойова готовність і боєздатність Збройних Сил України не знижувалася, тим більше в умовах воєнного стану. При цьому заходи, які могли б виявитися ефективними у вирішенні цього завдання, не зводяться виключно до тих, які може запропонувати кримінальне право[3]. Заходи, що можуть бути запропоновані кримінальним правом, є лише однією зі складових єдиного механізму запобігання та протидії військовим кримінальним правопорушенням. І цей механізм найкраще діятиме тоді, коли належним чином функціонуватиме кожна його складова. Тому поглибленого вивчення потребують питання про те, які заходи уможливили б домогтися того, щоб бойова готовність і боєздатність Збройних Сил України страждала б якомога менше, а в ідеалі – не страждала б узагалі.

Мета статті – визначити, яким мало б бути звільнення від кримінальної відповідальності осіб, що вчинили військові кримінальні правопорушення, для найкращого досягнення цілей кримінально-правового регулювання.

У Кримінальному кодексі України[4] (далі – КК України) положення про звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили військові злочини, було передбачене від самого початку (ч. 4 ст. 401 Кодексу). У такому вигляді ця норма стала новелою КК України 2001 р.[5] При цьому відсилання у ч. 4 ст. 401 КК України до ст. 44 КК України

> потрібно розуміти *не як вказівку на якусь окрему (тільки одну із закріплених у КК України) підставу звільнення від відповідальності (як це задумувалося),* а як саму можливість застосування такого звільнення до особи, яка вчинила військове кримінальне правопорушення. І це звільнення має здійснюватися відповідно до загальних положень КК України (збережений курсив оригіналу. – *Авт.*)[6].

На практиці особи, які вчинили військові кримінальні правопорушення, звільняються від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, у зв'язку з передачею особи

[3] Див. додатково: І Чугуніков, 'Підстава кримінальної відповідальності та тенденції розвитку кримінального законодавства України' [2018] 9 Підприємництво, господарство і право 223.
[4] Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 01.11.2025).
[5] Див. докладніше: О Ободовський, *Військові кримінальні правопорушення: теорія і практика* (Юридична література 2023) 80–5.
[6] Там само 86.

ПРАВО УКРАЇНИ • 2026 • № 2 • 163-180

на поруки, у зв'язку із зміною обстановки, у зв'язку із закінченням строків давності[7].

У 2024 р. ст. 401 КК України було доповнено ч. 5, у якій закріплено положення про звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка під час дії воєнного стану вперше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями 407, 408 КК України[8]. Необхідність такого законодавчого кроку в пояснювальній записці до відповідного проєкту Закону була обґрунтована тим, що повномасштабна збройна агресія проти України та існуючі численні загрози обороноздатності нашої держави 'кожного дня демонструють нагальну потребу щодо посилення захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, належного виконання громадянами України свого конституційного обов'язку'[9]. При цьому в Пояснювальній записці зверталася увага на велику кількість кримінальних проваджень за статтями 407 і 408 КК України, що перебувають у провадженні органів досудового розслідування[10]. Водночас ініціатори законопроєкту наголошували на тому, що у чинному законодавстві про кримінальну відповідальність відсутні правові підстави для звільнення під час дії воєнного стану військовослужбовців від кримінальної відповідальності за кримінальне правопорушення, передбачене статтями 407, 408 КК України, вчинене вперше, за умови щирого каяття таких осіб та бажання повернутися до проходження військової служби, а відсутність зазначених підстав не дає змоги таким військовослужбовцям продовжити захист суверенітету і територіальної цілісності України від збройної агресії[11].

До набрання чинності законом про доповнення ст. 401 КК України ч. 5 військовослужбовця, який під час дії воєнного стану вчинив кримінальне правопорушення, передбачене статтями 407, 408 КК України, нехай навіть і вперше, можна було звільнити від кримінальної відповідальності тільки у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України). Справді, кримінальне правопорушення, передбачене статтями 407 і 408 КК України, вчинене під час дії воєнного стану, має кваліфікуватися за ч. 5 ст. 407 КК України або за ч. 4 ст. 408 КК України відповідно[12]. У першому випадку

[7] Ободовський (н 5) 89–90.

[8] Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану: Закон України від 20 серпня 2024 р. № 3902-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3902-20#Text> (дата звернення 03.11.2025).

[9] Пояснювальна записка до проєкту Закону України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану" (№ 11322 від 06.06.2024) <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/2390738> (дата звернення 08.11.2025) 1.

[10] Пояснювальна записка (н 9) 1.

[11] Там само 1–2.

[12] Див. також: Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проект Закону України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної

pravoua.com.ua

кримінальне правопорушення є тяжким злочином, у другому – особливо тяжким. Вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину не може бути передумовою звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК України), у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 КК України), у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК України). Крім того, у разі вчинення під час дії воєнного стану самовільного залишення військової частини або місця служби чи дезертирства можливості звільнити особу від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України) теж не було й немає.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України) можливе лише через багато років від того дня, коли військовослужбовець самовільно залишив військову частину, місце служби чи не з'явився на службу. Це пов'язано з двома обставинами. Перша із них – це ступінь тяжкості кримінальних правопорушень, що розглядаються. Як уже зазначалося, самовільне залишення військової частини або місця служби, вчинене під час дії воєнного стану, є тяжким злочином, а дезертирство, вчинене в тих самих умовах, – особливо тяжким. У разі вчинення тяжкого злочину особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею злочину і до дня набрання вироком законної сили минуло десять років (п. 4 ч. 1 ст. 49 КК України). У разі вчинення особливо тяжкого злочину строк давності настання кримінальної відповідальності становить п'ятнадцять років (п. 5 ч. 1 ст. 49 КК України). Безумовно, і десять років, і п'ятнадцять – це дуже тривалі строки.

Друга із виділених вище обставин полягає в тому, що самовільне залишення військової частини або місця служби та дезертирство є триваючими кримінальними правопорушеннями[13]. Зазначені кримінальні правопорушення вчиняються не одномоментно, а протягом певного – більш-менш тривалого – проміжку часу. Оскільки 'під час вчинення суспільно небезпечного діяння давність спливати не може', а тому 'строки давності для триваючих злочинів слід обчислювати з дня, наступного за днем завершення даних злочинів'[14], то навіть перший день строку давності щодо самовільного залишення військової частини або місця служби чи дезертирства може настати через достатньо великий проміжок часу після того дня, коли військовослужбовець залишив частину, місце служби чи не з'явився на службу.

Під час вчинення самовільного залишення військової частини або місця служби чи дезертирства перешкодою для участі військовослужбовця у захисті суверенітету і територіальної цілісності України[15] є вчинення

відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану" (№ 11322 від 06.06.2024) (перше читання) <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/2419591> (дата звернення 16.11.2025) 3.

[13] О Ободовський, *Триваючі злочини у кримінальному праві України* (Юридична література 2016) 101–8, 131.

[14] Там само 210.

[15] Використано положення ч. 1 ст. 17 Конституції України від 28 червня 1996 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 09.11.2025).

кримінального правопорушення. Але відсутність будь-яких перспектив бути звільненим від несприятливих правових наслідків вчиненого діяння, безумовно, не мотивувала військовослужбовця припинити кримінальне правопорушення, повернутися до військової частини або місця служби й продовжити проходження військової служби. Можливість звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності виглядала як недосяжна. Навпаки, перспектива засудження до покарання у виді позбавлення волі на тривалий строк виглядала як доволі ймовірна і стала неминучою з дня набрання чинності законом[16], яким були внесені зміни до, зокрема, ч. 1 ст. 69 КК України та ч. 1 ст. 75 КК України. Зазначені зміни унеможливили призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, та звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку вчинення в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці самовільного залишення військової частини або місця служби, дезертирства та деяких інших військових кримінальних правопорушень.

Не могли мотивувати військовослужбовця до припинення самовільного залишення військової частини або місця служби чи дезертирства і зміни до статей 176 і 183 Кримінального процесуального кодексу України[17] (далі – КПК України)[18]. Справді, ст. 176 КПК України була доповнена ч. 7 (натепер – ч. 8) такого змісту:

> Під час дії воєнного стану до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402–405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, застосовується виключно запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті (тобто *тримання під вартою. – Авт.*)[19].

Своєю чергою зміни до ст. 183 КПК України полягали, серед іншого, у розширенні переліку злочинів, у кримінальних провадженнях щодо яких під час дії воєнного стану слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені статтями 177 і 178 КПК України, має право не визначити розмір застави. І перелік був доповнений вказівкою на, зокрема, злочини, передбачені у статтях 402–405, 407, 408, 429 КК України[20].

[16] Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2839-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#Text> (дата звернення 09.11.2025). Закон набрав чинності 27 січня 2023 р.

[17] Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 09.11.2025).

[18] Див.: Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану: Закон України від 16 серпня 2022 р. № 2531-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2531-20#Text> (дата звернення 09.11.2025).

[19] Про внесення змін … щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців… (н 18).

[20] Там само.

pravoua.com.ua

Можливість звільнення від кримінальної відповідальності відповідно до ч. 5 ст. 401 КК України мала б заохочувати (мотивувати) осіб, які під час дії воєнного стану вчинили військові кримінальні правопорушення, до позитивної посткримінальної поведінки. Звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 401 КК України допускається тільки в разі вчинення під час дії воєнного стану самовільного залишення військової частини або місця служби та дезертирства. Отже, у ч. 5 ст. 401 КК України закріплений спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності.

До проєкту закону, яким пропонувалося, зокрема, доповнити ст. 401 КК України ч. 5, Головним науково-експертним управлінням Апарату Верховної Ради України (далі – Головне науково-експертне управління) було висловлено низку зауважень[21]. Так, у Висновку Головного науково-експертного управління зверталася увага на те, що Законом України від 13 грудня 2022 р. № 2839-IX, серед іншого, були внесені зміни до статей 69 і 75 КК України[22] (ці зміни, як зазначалося, погіршували становище особи, яка в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці вчинила деякі військові кримінальні правопорушення, зокрема самовільне залишення військової частини або місця служби та дезертирство). У Висновку підкреслювалося далі:

> Поданим же законопроектом пропонується передбачити спеціальний різновид (вид. – *Авт.*) звільнення від кримінальної відповідальності для військовослужбовців, які в умовах воєнного стану самовільно залишили військову частину або місце несення служби <…>[23].

Безумовно, зміни до КК України, якими запроваджується спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності, поліпшують становище особи, причому поліпшення стосується деяких тих осіб, становище яких незадовго до цього було погіршено у зв'язку з набранням чинності Законом від 13 грудня 2022 р. № 2839-IX[24]. Внесенням до КК України цих змін, на думку Головного науково-експертного управління, 'дещо нівелюється принцип невідворотності справедливого покарання за скоєння кримінальних правопорушень, пов'язаних із самовільним залишенням в умовах воєнного стану військової частини або місця служби'[25].

Щодо пропонованих змін до КК України Головне науково-експертне управління звертає також увагу на те, що 'вищевказана кримінально-правова політика у сфері боротьби з військовими кримінальними правопорушеннями <…> виглядає непослідовною'[26]. У Висновку зазначається, що негативними наслідками такої політики

[21] Див.: Висновок Головного науково-експертного управління… (н 12).
[22] Там само 3.
[23] Там само 4.
[24] У Висновку Головного науково-експертного управління статті 407, 408 КК України у переліках, які містяться у ч. 1 ст. 69 КК України і ч. 1 ст. 75 КК України, виділено курсивом та підкреслюванням.
[25] Висновок Головного науково-експертного управління… (н 12) 4.
[26] Там само.

ПРАВО УКРАЇНИ • 2026 • № 2 • 163-180

є не тільки зниження ефективності наявного інституційного механізму протидії відповідним військовим кримінальним правопорушенням, а й у кінцевому рахунку негативний вплив на мотивацію військовослужбовців до виконання загального військового обов'язку[27].

Застереження про непослідовність кримінально-правової політики у сфері протидії таким військовим кримінальним правопорушенням, як самовільне залишення військової частини або місця служби та дезертирство, сприймається як слушне. Водночас твердження про те, що положенням про спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які в умовах воєнного стану самовільно залишили військову частину або місце служби, 'дещо нівелюється принцип невідворотності справедливого покарання' зазначених осіб, потребує додаткового обґрунтування.

В умовах воєнного стану та в бойовій обстановці суспільна небезпека самовільного залишення військової частини або місця служби та дезертирства є високою. Справді, у цих умовах держава особливо потребує того, щоб кожний військовий підрозділ, кожна військова частина, а отже, і Збройні Сили України загалом були готові та здатні якнайкраще виконати покладені на них завдання (мали необхідний рівень бойової готовності та боєздатності[28]). Але самовільна, без належного дозволу, відсутність військовослужбовця у військовій частині чи в місці служби негативно відбивається на бойовій готовності та боєздатності військового підрозділу, військової частини (а в підсумку – і Збройних Сил України). Суворе й невідворотне покарання мало б стримувати від вчинення військових кримінальних правопорушень, зокрема діянь, передбачених у ч. 5 ст. 407, ч. 4 ст. 408 КК України.

Якщо військовослужбовець, незважаючи на суворе покарання, яке може бути призначене, в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці самовільно залишає військову частину або місце служби, то це означає, що для нього вагомість причин, які спонукають до такого вчинку[29], переважає очікувані несприятливі наслідки засудження за військове кримінальне правопорушення. Це дає підстави стверджувати про те, що суворість і навіть невідворотність покарання не завжди уможливлює запобігти вчиненню військових кримінальних правопорушень: '"Вчинити СЗЧ (самовільне залишення [вій-

[27] Висновок Головного науково-експертного управління… (н 12) 4.

[28] Використовуємо формулювання абз. 1 преамбули до Закону України "Про Збройні Сили України" від 6 грудня 1991 р. № 1934-XII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text> (дата звернення 18.11.2025).

[29] У статті '"Це реальна небезпека для України". Чи дійсно у жовтні рекордна кількість СЗЧ з війська' (BBC News Україна, 07.11.2025) <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c3vn7vzl105o> (дата звернення 18.11.2025) зазначається: 'Проблеми, які раніше штовхали людей на СЗЧ (самовільне залишення [військової] частини [або місця служби]. – *Авт.*) чи дезертирство, залишаються актуальними – це складність переведення в інші підрозділи, відсутність належних ротацій, а також термінів служби'. А ось – цитата зі статті 'Повернення із СЗЧ продовжили. Чому і скільки пішло з армії' (BBC Україна, 30.04.2025) <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c9345nv7lgko> (дата звернення 19.11.2025): 'Конфлікт із командуванням, відсутні терміни служби, втома (ті, хто добровільно пішли захищати Україну в 2022-му, наприклад, перебувають на фронті вже 38 місяців), складність переведення в інший підрозділ – серед поширених причин СЗЧ'.

pravoua.com.ua

ськової] частини [або місця служби]. – *Авт.*) їм не страшно, навіть якщо потім можна потрапити у в'язницю, бо померти страшніше", – пояснює їхню мотивацію Масі Найєм, який сам пережив поранення на фронті'[30].

Караючи за самовільне залишення військової частини або місця служби та дезертирство, вчинені в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, тільки позбавленням волі на тривалі строки (не менше п'яти років), держава цим самим не усуває причин вчинення цих кримінальних правопорушень. Оскільки причини, про які йдеться, залишаються, то говорити про зниження (і тим більше – про *суттєве* зниження) кількості правопорушень, передбачених у ч. 5 ст. 407, ч. 4 ст. 408 КК України, було б передчасно. Водночас засудження військовослужбовця до покарання у виді позбавлення волі (без застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням) означає, що особа, яка, 'можливо, має бойовий досвід та хорошу військову підготовку, не зможе брати участь у забезпеченні обороноздатності держави у такій формі, як проходження військової служби'[31].

Засудивши військовослужбовця до позбавлення волі на певний строк, яке відбуватиметься реально, держава має вжити додаткових заходів (зусиль) для того, щоб забезпечити виконання тих обов'язків, що їх виконував засуджений (інакше страждатиме бойова готовність і боєздатність відповідного військового підрозділу та відповідної військової частини). Однак інша особа – та, на яку будуть покладені зазначені обов'язки, – зовсім необов'язково має такий самий досвід, знання, вміння, підготовку, які були в засудженого військовослужбовця. Крім того, підстав стверджувати, що згадана інша особа невдовзі не залишить самовільно військову частину або місце служби, *теж немає*. У такому випадку постає питання про те, *більше користі чи більше шкоди* для держави приносить засудження до покарання у виді позбавлення волі, що відбуватиметься реально, військовослужбовця, який в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці самовільно залишив військову частину або місце служби.

Особа може звернутися 'із клопотанням до слідчого, прокурора, суду про намір повернутися до цієї або іншої військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби'[32] (ч. 5 ст. 401 КК України), керуючись різними міркуваннями. І не виключено, що в такий спосіб особа якраз намагається уникнути кримінальної відповідальності за вчинене. Але й, можливо, що таке звернення, навпаки, свідчить про те, що особа 'визнає свою провину, висловлює жаль з приводу вчиненого та бажання

[30] М Матвейчук, 'Чому військові йдуть у СЗЧ і що з цим робити' (BBC Україна, 21.11.2024) <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cn5w26q4e1lo> (дата звернення 18.11.2025).

[31] O Obodovskyi, Yu Obodovskyi, 'On the Economic Support of the State's Defence Capability: Problem Statement' [2023] 9(5) Baltic Journal of Economic Studies 197 https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-5-193-199.

[32] Кримінальний кодекс України (н 4).

виправити ситуацію, що склалася'[33]. Навіть у першій ситуації в поверненні особи та подальшому проходженні нею військової служби зацікавлена *не тільки сама особа, а й держава.* Якщо особа ставить за мету уникнути суворої відповідальності, то питання про те, наскільки якісно ця особа виконуватиме обов'язки військової служби і чи не залишить вона самовільно військову частину або місце служби вже через кілька днів після повернення на службу, залишаються відкритими. У той же час підстав стверджувати, що особа неодмінно неякісно виконуватиме обов'язки військової служби або що невдовзі після повернення вона самовільно залишить військову частину, немає. Своєю чергою диспозитивність звільнення від кримінальної відповідальності, закріпленого у ч. 5 ст. 401 КК України (таке звільнення суд може й не застосувати знову), та суворі покарання у санкціях ч. 5 ст. 407, ч. 4 ст. 408 КК України, можуть бути запобіжниками від вчинення нових кримінальних правопорушень проти бойової готовності та боєздатності Збройних Сил України, передбачених ч. 5 ст. 407, ч. 4 ст. 408 КК України.

Отже, у розглянутій вище (першій) ситуації було б передчасним однозначно стверджувати, що у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності 'дещо нівелюється принцип невідворотності справедливого покарання за скоєння кримінальних правопорушень, пов'язаних із самовільним залишенням в умовах воєнного стану військової частини або місця служби'[34]. Для другої із змодельованих ситуацій передчасність аналогічного твердження відчувається ще більше. Погодьмося, якщо особа 'висловлює жаль з приводу вчиненого та бажання виправити ситуацію, що склалася', то вона робитиме все, що в її силах, щоб довести небезпідставність свого звільнення від кримінальної відповідальності (небезпідставність того, що держава повірила їй, застосувавши звільнення від кримінальної відповідальності). За таких обставин призначення особі суворого покарання, яке має відбуватися реально, сприйматиметься нею як явно несправедливе ставлення до неї з боку держави.

Крім того, варто звернути увагу на те, що при звільненні від кримінальної відповідальності покарання не призначається, незалежно від підстав звільнення. Тому, якщо щодо звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченого у ч. 5 ст. 401 КК України, говоритимемо про деяке нівелювання принципу невідворотності справедливого покарання, то цим фактично заперечуватимемо саму можливість звільнення від кримінальної відповідальності *будь-якої особи з будь-яких підстав.* Якщо ж існування закріплених у КК України загальних і спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності не викликає заперечень з точки зору деякого нівелювання при такому звільненні принципу невідворотності справедливого покарання, то,

[33] Див.: Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 12 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text> (дата звернення 20.11.2025) (абз. 4 п. 3).

[34] Висновок Головного науково-експертного управління… (н 12) 4.

мабуть, критика звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченого у ч. 5 ст. 401 КК України, яка ґрунтується на зазначених аргументах, виглядатиме як непослідовна.

Уже згадувалося, що ставлення особи до виконання обов'язків військової служби після повернення на службу може бути не завжди добросовісним, особа може знову вчинити військове кримінальне правопорушення, зокрема, знову самовільно залишити військову частину або місце служби. Й одним зі способів забезпечити бажану належну поведінку військовослужбовця, який звільняється від кримінальної відповідальності, могло б стати перетворення виду звільнення, передбаченого у ч. 5 ст. 401 КК України на *умовний* вид звільнення. До речі, таким же ефективним заходом забезпечення належної поведінки особи могло б бути і *звільнення від відбування покарання з випробуванням* згідно зі ст. 75 КК України. Держава *відмовилася застосовувати* зазначене звільнення у випадку вчинення в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці низки військових кримінальних правопорушень. Водночас загроза направлення для відбування призначеного (суворого) покарання (ч. 2 ст. 78 КК України) та загроза настання несприятливих наслідків вчинення нового кримінального правопорушення (ч. 3 ст. 78 КК України) були б, безумовно, вагомими стримувальними факторами.

На думку Головного науково-експертного управління, особливої уваги 'потребує той факт, що у новій ч. 5 ст. 401 КК йдеться про можливість звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення *вперше* кримінальних правопорушень <…>' (збережений курсив документа тут і далі. – *Авт.*)[35]. Головне науково-експертне управління щодо цього зазначає, зокрема, що реалізація пропозиції використати

> у ч. 5 ст. 401 КК словосполучення "*вперше* вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями 407, 408 <…>", дозволить (за відсутності фактів вчинення таким військовослужбовцем іншого кримінального правопорушення, кримінально-правове значення якого не втрачено) звільняти <…> військовослужбовця від кримінальної відповідальності фактично необмежену кількість разів[36].

Побоювання Головного науково-експертного управління зрозумілі. Водночас слід пам'ятати, що при формулюванні передумов спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності використання слова "вперше" для КК України взагалі є нехарактерним. Справді, воно прямо використане *тільки* у ч. 4 ст. 289 КК України та у ч. 5 ст. 401 КК України[37]. А ось у багатьох інших випадках такої вказівки немає[38]. Незважаючи на це, факт вчинення тих чи інших кримінальних правопорушень не вперше не

[35] Висновок Головного науково-експертного управління… (н 12) 4.
[36] Там само 5.
[37] Крім того, не може бути звільнена від кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК України) особа, раніше *судима* за такі ж діяння.
[38] Див., наприклад, ч. 3 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 2121, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309 КК України.

ПРАВО УКРАЇНИ • 2026 • № 2 • 163-180

визнається КК України перешкодою для звільнення від кримінальної відповідальності за наявності необхідних для того підстав. При цьому важливо підкреслити, що спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності (інші, ніж передбачений ч. 5 ст. 401 КК України) є імперативними, і суд *не може не звільнити* особу від кримінальної відповідальності.

Навпаки, звільнення від кримінальної відповідальності відповідно до ч. 5 ст. 401 КК України є диспозитивним (правом, а не обов'язком суду). І суд у кожному конкретному випадку вирішуватиме, чи доцільно застосовувати звільнення до особи, яка раніше уже була звільнена від відповідальності за самовільне залишення військової частини або місця служби чи дезертирство, вчинені під час дії воєнного стану, і знову в умовах воєнного стану вчинила такі ж кримінальні правопорушення. Суд має право не звільняти особу від відповідальності ще раз. Тому висновок про те, що формулювання, яке містить слово "вперше", дасть змогу за певних умов звільняти 'військовослужбовця від кримінальної відповідальності фактично необмежену кількість разів', є дещо передчасним.

Головне науково-експертне управління звертало увагу й на суперечливість змін до ст. 286 КПК України (*узгоджувалися* з положеннями пропонованої ч. 5 ст. 401 КК України[39]), відповідне положення проєкту Закону було охарактеризоване як "дещо сумнівне"[40]. Зміни, про які йдеться, полягали в тому, що 'прокурор повинен також отримати письмову згоду *командира (начальника) військової частини (установи)* про можливість продовження проходження військової служби таким підозрюваним'[41]. На думку Головного науково-експертного управління,

> тим самим <…> фактично пропонується наділити командира військової частини дискреційними повноваженнями вирішувати на власний розсуд, використовуючи будь-які суб'єктивні оцінки, чи особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності чи ні[42].

Головне юридичне управління Апарату Верховної Ради України (далі – Головне юридичне управління) щодо змін до ст. 401 КК України (в частині вимоги про 'наявність письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи) на продовження проходження особою військової служби') зазначало, що ці зміни не враховують 'основоположні засади кримінально-правового регулювання'[43].

[39] Див., проте, Зауваження Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України до проекту Закону України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану" (№ 11322 від 06.06.2024 р.) (друге читання) <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/2490429> (дата звернення 23.11.2025) 2–3.

[40] Висновок Головного науково-експертного управління… (н 12) 6.

[41] Там само.

[42] Там само.

[43] Зауваження Головного юридичного управління… (н 39) 2.

Головне юридичне управління наголошувало на тому, що ‘наведеним законопроектом в основу рішення суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності передбачається покласти рішення та дії третіх осіб (командира (начальника) військової частини (установи). – *Авт.*)’, отже, ‘в даному випадку треті особи, якщо і безпосередньо не підміняють собою суд, проте чинять безпосередній вплив на прийняття ним рішення’[44].

Застереження Головного науково-експертного управління та Головного юридичного управління є слушними. Справді,

> <…> аналіз положень розділу IX “Звільнення від кримінальної відповідальності” [Загальної частини] КК України дає змогу зробити висновок, що основною підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності є позитивна посткримінальна поведінка, що свідчить про низький рівень суспільної небезпечності особи, а також про ефективність індивідуальної превенції на етапі до постановлення вироку[45].

Однак позитивну посткримінальну поведінку військовослужбовця не можна буде врахувати, звільнивши його від кримінальної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 401 КК України, якщо командир (начальник) військової частини (установи) не надасть письмову згоду на продовження проходження таким військовослужбовцем військової служби. При цьому командир (начальник) може заблокувати звільнення від кримінальної відповідальності, навіть якщо військовослужбовець дуже мотивований продовжити проходження військової служби. Звичайно, можливо, в умовах воєнного стану мало хто з командирів (начальників) військових частин (установ) відмовлятиме в наданні зазначеної вище письмової згоди. Але це – припущення, і насправді ніщо не перешкоджає командиру (начальнику) таку згоду все-таки не надати.

Без відповіді залишається й питання про те, з якою *метою* для звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 401 КК України вимагається наявність письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи) на продовження проходження особою військової служби. Таке правове регулювання ще можна було б зрозуміти, якби вид звільнення від кримінальної відповідальності, що розглядається, був би умовним, і командир (начальник) військової частини (установи) мав би обов’язок протягом певного часу здійснювати контроль за поведінкою військовослужбовця, який продовжує проходження військової служби[46]. Але навіть у цій ситуації вимога отримати згоду на продовження проходження особою військової служби сприймалася б неоднозначно. У ситуації ж, коли

[44] Зауваження Головного юридичного управління… (н 39) 2.
[45] Там само 1–2.
[46] Порівняймо з положенням, закріпленим у ч. 4 ст. 76 КК України: ‘*Нагляд* за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, здійснюється уповноваженим органом з питань пробації за місцем проживання, роботи або навчання засудженого, *а щодо засуджених військовослужбовців – командирами військових частин*’ (курсив наш. – *Авт.*).

надання такої згоди не кореспондується із обов'язком командира (начальника) військової частини (установи) здійснювати контроль за подальшою поведінкою військовослужбовця, відповідні приписи законодавства (ч. 5 ст. 401 КК України, абз. 2 ч. 2 ст. 286 КПК України) сприймаються *набагато більш неоднозначно.*

Нарешті, непросто погодитися з тим, що передумовою звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 401 КК України є вчинення вперше під час дії воєнного стану не будь-якого військового кримінального правопорушення, а лише передбаченого статтями 407, 408 КК України[47]. Логіка саме такого вирішення питання загалом зрозуміла: в останні роки серед військових кримінальних правопорушень переважна більшість – це самовільне залишення військової частини або місця служби та дезертирство *(табл. 2).*

Таблиця 2

Кількість військових кримінальних правопорушень, передбачених статтями 402, 407, 408, 409, 410, 413, 429 КК України[48]

Рік	2013	2021	2022	2023	2024	Січень – жовтень 2025
Всього військових кримінальних правопорушень	369	3 037	13 766	28 666	93 900	186 986
Непокора[49]	6 (1,626)	19 (0,626)	1 574 (11,434)	1 678 (5,854)	1 849 (1,969)	1 475 (0,789)

[47] При підготовці до другого читання проєкту Закону України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану" (реєстр. № 11322 від 06.06.2024 р.) була внесена пропозиція поширити звільнення від кримінальної відповідальності відповідно до ч. 5 ст. 401 КК України і на осіб, які під час дії воєнного стану вперше вчинили також інші військові кримінальні правопорушення. До відповідного переліку пропонувалося включити кримінальні правопорушення, передбачені статтями 402–409, 412–414, 429 та 430 КК України (Порівняльна таблиця до проекту Закону України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану" (реєстр. № 11322 від 06.06.2024 р.) (друге читання) <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/2490427> (дата звернення 29.11.2025) 10, пропозиція 21). Але пропозиція народного депутата України в цій частині не була підтримана.

[48] При підготовці *таблиці 2* використані статистичні дані Генеральної прокуратури України й Офісу Генерального прокурора, а саме: Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2013 р.… (н 2); Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2021 р.… (н 2); Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2022 р.… (н 2); Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2023 р.… (н 2); Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2024 р.… (н 2); Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – жовтень 2025 р.… (н 2).

[49] Для непокори та інших військових кримінальних правопорушень у *таблиці 2* вказується їх кількість, облікована протягом року (для 2025 р. – протягом січня – жовтня), а в дужках – їх частка у загальній кількості військових кримінальних правопорушень, зареєстрованих у відповідному році (для 2025 р. – у січні – жовтні) (у відсотках).

pravoua.com.ua

Продовження таблиці 2

Самовільне залишення військової частини або місця служби	25 (6,775)	2 028 (66,776)	6 183 (44,915)	16 515 (57,612)	66 240 (70,543)	161 461 (86,349)
Дезертирство	5 (1,355)	117 (3,852)	3 214 (23,347)	7 771 (27,109)	23 209 (24,717)	21 479 (11,487)
Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом	15 (4,065)	33 (1,087)	177 (1,286)	221 (0,771)	256 (0,273)	417 (0,223)
Протиправне вилучення військового майна[50]	95 (25,745)	191 (6,289)	250 (1,816)	229 (0,799)	243 (0,259)	296 (0,158)
Втрата військового майна	2 (0,542)	69 (2,272)	411 (2,986)	280 (0,977)	243 (0,259)	251 (0,134)
Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю	0 (0)	0 (0)	150 (1,09)	17 (0,059)	31 (0,033)	13 (0,007)

Як бачимо з даних *таблиці 2*, кількість військових кримінальних правопорушень, передбачених статтями 407, 408 КК України, є непорівнюваною з кількістю інших кримінальних правопорушень проти бойової готовності та боєздатності Збройних Сил України. Але, з одного боку, кількість деяких інших військових кримінальних правопорушень теж є немалою, а з іншого – в умовах воєнного стану посилити (відновити) бойову готовність та боєздатність Збройних Сил України може не тільки особа, яка вчинила самовільне залишення військової частини або місця служби чи дезертирство. Навпаки, засудження будь-якого військовослужбовця до покарання у виді позбавлення волі, яке відбуватиметься реально, призводить до того, що, як уже зазначалося, держава має знайти іншу особу, яка виконуватиме обов'язки, раніше виконувані засудженим, і ця інша особа зовсім не обов'язково виконуватиме обов'язки військової служби якісно.

Важливо також пам'ятати, що за своєю суттю деякі військові кримінальні правопорушення багато в чому схожі із самовільним залишенням військової частини або місця служби і дезертирством. Це, наприклад, стосується ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом (ст. 409 КК України). Власне тому правопорушення, передбачені статтями 407, 408, 409 КК України, включають в одну групу військових кримінальних пра-

[50] Назва ст. 410 КК України подається в авторській редакції.

вопорушень[51]. Крім того, в окремих випадках неможливо розмежувати склади двох військових кримінальних правопорушень[52]. Але для особи, яка під час дії воєнного стану вперше вчинила самовільне залишення військової частини або місця служби чи дезертирство (статті 407, 408 КК України), закріплена можливість звільнення від кримінальної відповідальності, а ось для особи, яка вчинила будь-яке інше військове кримінальне правопорушення, така можливість не передбачена. При цьому якщо для першої із виділених вище ситуацій неможливість звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 401 КК України просто складно зрозуміти, то щодо другої ситуації є підстави говорити про наявність підґрунтя для зловживань[53].

Висновки. Військові кримінальні правопорушення підривають бойову готовність і боєздатність військового підрозділу, військової частини, а отже, і Збройних Сил України загалом.

Призначення за військове кримінальне правопорушення покарання у виді позбавлення волі, яке відбуватиметься реально, усуне військовослужбовця від виконання обов'язків військової служби, тоді як повернення його на службу, навпаки, уможливило б за певних умов відновити бойову готовність та боєздатність Збройних Сил України. Незважаючи на це, у низці випадків особі, яка вчинила військове кримінальне правопорушення, тільки позбавлення волі, що відбуватиметься реально, й може бути призначене. А щире бажання особи продовжити проходження військової служби та прагнення добросовісним виконанням покладених на неї обов'язків довести своє виправлення донедавна не було можливості взяти до уваги й звільнити таку особу від кримінальної відповідальності.

Для того, щоб урахувати позитивну посткримінальну поведінку особи, у ч. 5 ст. 401 КК України був закріплений новий спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності. Звільнення від кримінальної відповідальності на цій підставі дає змогу відновити бойову готовність і боєздатність Збройних Сил України шляхом повернення на військову службу осіб, які під час дії воєнного стану вперше вчинили самовільне залишення військової частини або місця служби чи дезертирство.

Перевагою нового виду звільнення від кримінальної відповідальності є те, що він визначений як диспозитивний. Але передумова цього виду звільнення охоплює лише два військові кримінальні правопорушення. Таке законодавче рішення в основному зрозуміле, але вчинення інших військових

[51] Див., наприклад: М Панов, С Харитонов, 'Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)', в Тацій В, Борисов В, Тютюгін В (ред), *Кримінальне право України. Особлива частина* (6-те вид переробл і доповн, Право 2020) 701.

[52] Див.: Ободовський (н 5) 535–9.

[53] В умовах, коли розмежувати склади кримінальних правопорушень, передбачених ч. 5 ст. 407 КК України (самовільне залишення місця служби в бойовій обстановці) та ст. 429 КК України (самовільне залишення поля бою під час бою), неможливо, причому при кваліфікації '*правильним буде застосування будь-якої із двох норм*' (Ободовський (н 5) 539), можливість звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 401 КК України багато в чому залежить від розсуду особи, яка кваліфікуватиме діяння.

pravoua.com.ua

кримінальних правопорушень теж могло б бути передумовою для звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Для недопущення зловживань при зверненні із клопотанням про намір повернутися до військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби звільнення від кримінальної відповідальності, передбачене у ч. 5 ст. 401 КК України, могло б бути перетворене на умовний вид. Наявність умов звільнення (вимог щодо подальшої поведінки особи) дала б змогу підвищити ефективність цього виду звільнення від кримінальної відповідальності. З цих же підстав потребує переосмислення заборона звільняти від відбування покарання з випробуванням осіб, які в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці вчинили військові кримінальні правопорушення, зазначені у ч. 1 ст. 75 КК України.

Письмова згода командира (начальника) військової частини (установи), наявність якої необхідна для звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 401 КК України, не кореспондується з обов'язком командира (начальника) здійснювати контроль (нагляд) за поведінкою особи, звільненої від кримінальної відповідальності. Питання про те, з якою метою вимагається наявність такої письмової згоди, залишається без відповіді. Водночас командир (начальник) може необґрунтовано заблокувати звільнення військовослужбовця від кримінальної відповідальності. У зв'язку з цим зберігати далі у ч. 5 ст. 401 КК України вимогу про наявність письмової згоди командира (начальника) для звільнення особи від кримінальної відповідальності недоцільно.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Obodovskyi O, *Tryvaiuchi zlochyny u kryminalnomu pravi Ukrainy* (Yurydychna literatura 2016) (in Ukrainian).
2. Obodovskyi O, *Viiskovi kryminalni pravoporushennia: teoriia i praktyka* (Yurydychna literatura 2023) (in Ukrainian).

Edited books

3. Panov M, Kharytonov S, 'Kryminalni pravoporushennia proty vstanovlenoho poriadku nesennia viiskovoi sluzhby (viiskovi kryminalni pravoporushennia)', v Tatsii V, Borysov V, Tiutiuhin V (red), *Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna* (6-te vyd pererobl i dopovn, Pravo 2020) (in Ukrainian).

Journal articles

4. Obodovskyi O, Obodovskyi Yu, 'On the Economic Support of the State's Defence Capability: Problem Statement' [2023] 9(5) Baltic Journal of Economic Studies 197 https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-5-193-199.
5. Chuhunikov I, 'Pidstava kryminalnoi vidpovidalnosti ta tendentsii rozvytku kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy' [2018] 9 Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo 223–233 (in Ukrainian).

Newspaper articles

6. Matveichuk M, 'Chomu viiskovi ydut u SZCh i shcho z tsym robyty' (BBC Ukraina 21.11.2024) <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cn5w26q4e1lo> (accessed 18.11.2025) (in Ukrainian).
7. Povernennia iz SZCh prodovzhyly. Chomu i skilky pishlo z armii (BBC Ukraina, 30.04.2025) <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c9345nv7lgko> (accessed 19.11.2025) (in Ukrainian).
8. "Tse realna nebezpeka dlia Ukrainy". Chy diisno u zhovtni rekordna kilkist SZCh z viiska (BBC News Ukraina, 07.11.2025) <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c3vn7vzl105o> (accessed: 18.11.2025) (in Ukrainian).

Oleksandr Obodovskyi

ON THE DISCHARGE FROM CRIMINAL LIABILITY OF PERSONS WHO HAVE COMMITTED MILITARY CRIMINAL OFFENCES

Abstract. Military criminal offences undermine the combat readiness and combat capability of the Armed Forces of Ukraine. These offences are committed not only under martial law, but their commission under martial law can lead to the most serious consequences.

Under martial law in Ukraine, many military criminal offences are committed; their number is increasing every year. This negatively affects the combat readiness and combat capability of the Armed Forces of Ukraine. At the same time, the imposition of a punishment of imprisonment, which will actually be served, on a person who has committed a military criminal offence will not allow them to continue military service. In order to provide the person with the opportunity to continue military service, a special type of discharge from criminal liability has been provided.

The purpose of the article is to determine what the discharge from criminal liability of persons who have committed military criminal offences should be in order to best achieve the goals of criminal law regulation.

Discharge from criminal liability of persons who, under martial law, for the first time, have committed military criminal offences is a dispositive type of discharge, and it deserves support. At the same time, the effectiveness of such a discharge could be improved by converting it into a conditional type. The prerequisite for this special type of discharge from criminal liability is the commission of only absence without leave from a military unit or place of service and desertion under martial law. However, in a number of cases, it would also be appropriate to discharge persons who have committed other military criminal offences from criminal liability. For discharge from criminal liability, the written consent of the commander (head) of the military unit (institution) is required. There is no need to maintain such a requirement in the future.

Keywords: military criminal offences; combat readiness and combat capability of the Armed Forces of Ukraine; discharge from criminal liability; prerequisite for discharge from criminal liability; positive post-criminal behavior.